

Чернявська А. В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

**ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОЛЕКТИВНИХ УЯВЛЕНЬ
ПРО ТРОЯНДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ**

У статті зроблено спробу дослідити семантику флороніма «троянда» / “rose” на матеріалі фразеологізмів української й англійської мов. Також у статті схарактеризовано денотативне, конотативне й символічне значення цього флороніма. Виокремлено спільні й відмінні компоненти семантики аналізованого флороніма в обох мовах. У результаті засвідчено, що колективні уявлення носіїв української й англійської мов, втілені в досліджуваних ідіомах та пареміях, мають низку спільних семантичних компонентів, як-от: «краса», «рум'янець», «здоров'я», «нетривалість краси», «оманлива зовнішність», «сором», «справжність, автентичність», «оптимізм», «сентиментальність», «інфантильність», «результат», а також можуть слугувати основою для об'єктивації бінарних опозицій «чоловік – жінка», «добрий – поганий». В українській мові сема «запах» є імпліцитним компонентом, а в англійській мові семи «свіжість», «аромат / пахоці» є експліцитними компонентами семантики аналізованого флороніма. Лише для англійського фразеологічно вербалізованого флороніма “rose” характерні такі семи, як «бажаність», «втрата новизни», «удаває сентиментальність», «сила духу», «мужність», «удача, успіх, щастя, відсутність проблем, виняткове явище», «легкість, насолода, своєчасність», «втіхи життя, щасливе безтурботне життя, життя в розкоші», «тасмниця», «мовчання», «народження поза шлюбом». Семантичні компоненти флороніма “rose” можуть слугувати основою для об'єктивації таких опозицій, як «жінка-троянда – чоловік-шип», «оптимізм – песимізм», «святість – гріховність», «багатство – бідність», «матеріальне – духовне», а також причинно-наслідкового зв'язку «дія → результат». В українській мові досліджуваний флоронім позначає щасливу, квітучу жінку і є символом дівочої чистоти. Компоненти семантики флороніма «троянда» є частиною бінарної опозиції «здоров'я – недуга» в українській фразеології.

Ключові слова: флоронім «троянда», семантика, ідіома, паремія, символічне значення.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю аналізу семантики флоронімів, зокрема гіпоніма «троянда» / “rose”. Дослідження денотативного, конотативного й символічного значень флороніма «троянда» у зіставному аспекті є частиною нашого дослідження семантики флоронімів загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Флороніми є об'єктом лінгвістичних досліджень Т. Алексахіної, В. Галайчука, В. Жайворонка, Н. Панасенко, І. Подолян, І. Рогальської, І. Сабашко, А. Сердюк та інших науковців. Однак флоронім «троянда» мало досліджений в семантичному й семіотичному аспектах в українській та англійській мовах.

Постановка завдання. Мета статті – виявити смислотворчу роль флороніма «троянда» / “rose” у структурі ідіом і паремій англійської й української мов. Об'єктом дослідження є ідіоми й паремії з флоронімом «троянда» / “rose” в українській та англійській мовах.

У праці використано аналіз словникових дефініцій, метод лінгвістичного опису, зіставний аналіз, елементи компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу. В українській мові флоронім «троянда» має такі варіанти: «рожа», «роза» й такі деривати: «рожевий», «розетка». В англійській мові прослідковуємо лише один варіант цього флороніма – “rose”, а також такі його похідні лексеми: “rosy”, “rosette”.

Денотативне значення досліджуваного флороніма в обох мовах має багато спільного. У «Словнику української мови» знаходимо таке визначення лексеми «роза»: «кущова рослина з великими запашистими квітками різних кольорів та стеблами, вкритими колючками; троянда» [22]. А в “Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English” подано таке формулювання значення лексеми “rose”: “a sweet-smelling flower that grows on a bush and usually has thorns on its stems” [29, с. 1022]. В обох дефініціях домінуючими є семи «приємний запах», «колючки».

У «Словнику епітетів української мови» знаходимо такі найчастіше вживані прикметникові

означення до флороніма «рожа»: багряна, висока (мн.), гарна, дика, живуча, загорошена, красива, мила, пахуча, пишна, повна, різнобарвна (мн.), розкішна, солодка, сонячна, червона, чудова, ясна, цупка (мн.) [21, с. 283]. Оскільки варіант флороніма «троянда» має більш розгалужені епітетні ряди, то автори об'єднали їх за кількома семантичними рубриками, а саме: **про зовнішній вигляд, колір, запах** аналізованого флороніма вживаються такі епітети: ароматна, біла, білолиця, бліда, буйна, вогниста, духмяна, жива, запашна, зів'яла, золота, кремова, молода, пахуча, пишна, пишно-колюча, повнолиста, пурпурова, ранкова, рожева, розкішна, росяна, рум'яна, свіжа, темно-червона, червона, чорна, яскраво-червона, ясна [21, с. 362]; **про враження, психологічне сприйняття** вживаються такі епітети: горда, делікатна, дрімлива, ніжна, пророча, сором'язлива, царська, чарівна, чудесна [21, с. 363]; **епітети термінологічного характеру**: біла, гірська, дамаська, дика, жовта, індійська, кам'яна, китайська, кручена, махрова, мохната, оранжерейна, польова, садова, французька, чайна тощо. [21, с. 363].

Серед семантичних компонентів флороніма «троянда» домінують сема «краса» як в англійській, так і в українській мові. Концепт «краса» об'єктивований в таких образних порівняннях: “(as) fair as a rose” [3, с. 315], «гарна, як троянда» [9, с. 400], де аналізований флоронім уживається з атрибутом “fair” / «гарна». Українська приказка «Посій рожу – постав сторожу» [16, с. 116] передає думку, що красу слід оберігати. Те, що сема «краса» флороніма «рожа» є його семантичною домінують, засвідчують також дослідження в галузі символіки. Зокрема, український мовознавець В. Жайворонек стверджує: «Рожа-троянда – це цар-квітка, яка нагадує собою Сонце і є традиційним **символом краси**» (виділення наше – А. Ч.) [10]. Згідно з «Енциклопедією символів» Дж. Купера троянда означає любов, життя, творчість, родючість, **красу**, а також цноту [13, с. 275]. В українській традиції троянда – **символ краси** (виділення наше – А. Ч.), кохання [8, с. 813]. А в біблійній «Пісні Пісень» (4:13) знаходимо такі слова: «Твої протоки зрошують сад гранатовий, де овочі препишні, квітучий кипр та троянди» [19, с. 742], якими молодий описує красу своєї коханої Суламіті, порівнюючи її з трояндою.

Українське побажання «Щоб ви були веселі, як весна, багаті, як земля, бистрі, як вода, а гожі, як рожі» [15, с. 318] містить досліджуваний флоронім та атрибут «гожа», а англійський атрибут

“sweet”, тобто «мила, приємна», вживається у фразеологізованому порівнянні “as sweet as a rose” [26, с. 203]. Троянда в англійців асоціюється зі свіжістю, на це вказує атрибут “fresh”, який вживається в компаративній фразеологічній одиниці (далі – ФО) “fresh as a rose” [36, с. 444]. Аналізований флоронім містить сему «краса» та конотацію «бажаність» у структурі компаратива “fresh/welcome as the flowers/rozes in May” [36, с. 438], проте слугує тут змінним елементом.

Біла троянда – це «квітка світла», яка символізує невинність, незайманість, духовне розкриття [13, с. 275]. В англійській фразеології біла троянда є символом цнотливості, наприклад: “the white rose of virginity” [2, с. 271]. Червона рожа – символ дівочої чистоти та дівочої краси в українській мові [10]. Атрибут “red/ruddy” разом із флоронімом “rose” вживається у денотативному значенні в сталому образному компаративі “(as) red as a rose” [3, с. 813; 9, с. 403]; “(as) ruddy as a rose” [26, с. 203]. Крім цього, в англійській мові існує колоронім “rose-red” [36, с. 783], який позначає рожево-червоний колір, а також “old rose” [32] – рожевий тон із додаванням сірого відтінку. Атрибут «червона» реалізований у порівнянні «червона як ружі» [7, с. 403]. Так, за тлумаченням І. Франка, говорять про рум'яну дівчину або жінку [7, с. 403]. В українській фразеології існують варіанти цього порівняння з іншими квітами, де атрибут «червона» вживається у прямому й переносному значеннях, як-от: «червоний як маків цвіт»; «<...> як півонія» [9, с. 403], пор. англ.: “(as) red as a poppy” [3, с. 813], яке тлумачиться як «зашарітись». Подібне значення має англійський компаративний фразеологізм “(to) blush like a rose” [3, с. 149]. Отже, флороніми “rose” / “poppy” в англійському побутовому світосприйнятті асоціюються із соромом, а в українців для цього слугують такі флороніми, як «ружа» / «мак» / «півонія».

Паремії «Рожа червона та й та блідне»; «<...> да і мая блідне» [16, с. 116]; “Grace will last, beauty will blast”; “The fairest rose at last is withered” [35, с. 18] об'єктивують думку, що краса минає. Флоронім «рожа» / “rose” отримує конотацію «нетривалість краси» в обох мовах. Так, англійська ідіома “lose one's roses” [12, с. 643] означає «поблякнути, зав'янути, змарніти», тоді як інша англійська ФО “the bloom is off the rose” (AmE) [32] має дещо ширше значення: «щось чи хтось вже втратили новизну, цікавість, привабливість». У «Книзі Мудрости» (2:8) флоронім «рожа» вживається у контексті, в якому описується жадібність безбожних до насолоди: «I вінчаймось

розквітлимими рожками, поки не зів'яли!» [19, с. 747], компоненти, які актуалізуються в цьому прикладі, утворюють опозицію «цвітіння – в'янення».

Складники «рум'янець» та «здоров'я» простежуємо у таких фразеологізмах: «Рум'яна як рожка» [7, с. 671]; «Дівка рум'яна як ружі» [5, с. 796]. Так говорять переважно про жінку, у якої рум'янець на всю щоку. У Франковому тлумаченні «рум'янци на лиці вважаються одною з головних прикмет дівочої краси, знаком здоров'я» [5, с. 796]. У англійських ФО з досліджуваним флоронімом “(to) have roses in one's cheeks” [3, с. 477]; “put the roses back in (one's) cheeks” [32]; “bring the roses to (one's) cheeks” [32]; “bring back the roses to her cheeks” [12, с. 643] домінують є компоненти зі значенням «здоров'я, рум'янець». Семантичний складник «здоров'я» об'єктивується в англійському компаративі “(as) fresh as a rose” [3, с. 359; 9, с. 400] та у словосполученні (біноміалі) “milk and roses” [3, с. 673], який має значення «кров із молоком». Жартівлива українська приказка «До роботи недужа, а до танцю як ружа» [15, с. 44] та пісенна цитата «Вибрав дівчину Гаврило, червона як ружа, оженився, придивився, а вона нездужа!» [15, с. 382] містять флоронім «ружа», який має семантичну доміную «здоров'я», яка слугує частиною протиставлення «здоров'я – недуга».

Прикметно, що фразеологізм “English rose” [30] позначає привабливу дівчину чи жінку, характерну представницю англійської нації. Українській мові теж притаманна низка паремій, в яких жінка порівнюється з ружею, а саме: «За доброго мужа жінка як ружа» [17, с. 99; 6, с. 559]; «Кожен те знає, що за добрим мужем жінка красна, як рожка, буває» [17, с. 100]. З. Коцюба проаналізувала конотативні особливості реалізації опозиції «жінка – баба» у таких варіантах приказки: «За доброго мужа жона як ружа, а за лихого драба – за рік, за два – баба» [17, с. 99]; «У доброго чоловіка жона як ружа, а у злого драба – як жаба» [17, с. 101]; «У доброго мужа жона як ружа, а у проклятого – як у чорта рогатого» [17, с. 101]. Домінують семою лексеми «баба» у першому з них є сема «стара (завчасно постаріла) жінка», у другому і третьому – «потворна, неприваблива жінка» [11, с. 90]. Флоронім «рожа», з якою порівнюється щаслива жінка, містить сему «краса». Аналізований флоронім має ту саму сему у варіанті приказки «За доброго мужа голова як ружа, за лихого раба то як стара баба» [6, с. 559]. У всіх цих пареміях можна простежити причинно-наслідковий зв'язок: «добрий муж → жінка – ружа»; «поганий муж → жінка – стара

баба/ жаба/ як у чорта», а також опозиції «чоловік – жінка», «добрий – поганий». Англійське прислів'я “I took her for a rose, but she proved a bur/ nettle” [36, с. 784] об'єктивує розчарування чоловіка в шлюбі. Позитивно конотований флоронім “rose” порівнюється з негативно конотованим “bur/ nettle”. Отже, опозиція «добра – погана» щодо жінки прослідковується в англійській мові, а в українській – щодо жінки й чоловіка. Прикметно, що досліджуваний флоронім слугує символом жіночої краси в обох лінгвокультурах.

В українському мовному корпусі знаходимо паремії, в яких флоронім «рожа» містить сему «щось прекрасне»: «Буває, що і на полі рожка виростає» [16, с. 116]; «І межі жаливою рожка росте гожа» [6, с. 127; 16, с. 116]. Ці приказки означають, що і за звичайних умов трапляється щось неочікуване й гарне. А низка інших фразеологізмів вербалізує думку про те, що справжня річ зберігає свою цінність незалежно від умов, наприклад: «Рожка і в терню гожа» [16, с. 116]; «Рожка і межі кропивою гожа» [7, с. 48]; «Рожка і межі кропивою рожкою зістане» [16, с. 116; 7, с. 48]. Аналізований флоронім у структурі цих приказок містить, крім семи «краса», сему «справжність, автентичність». Подібні компоненти значення досліджуваного флороніма знаходимо у такому паремізованому висловлюванні (термін З. Коцюби [11, с. 57]), яке приписують Г. Стайн: “A rose is a rose is a rose” [27, с. 1172], а також у висловлюванні, джерелом якого є трагедія Шекспіра «Ромео і Джульєтта»: “A rose by any other name would smell as sweet” [27, с. 1172]. Шекспірівське висловлювання вербалізує думку, що річ зберігає свою суть незалежно від того, як її називають. Флоронім “rose” містить семи «запах», «краса», «справжність» та поєднується з атрибутом “sweet”. Отже, цей атрибут має компоненти семантики «солодкий», «приємний». Англійська паремія з флоронімом “rose” “Beauty without virtue is a rose without fragrance” [9, с. 156] дослівно означає таке: «краса без добродетності – це троянда без аромату». Досліджуваний флоронім має семи «аромат, пахощі». В українській мові не виявлено флороніма «троянда» з такими компонентами значення у структурі аксіологічних фразеологізмів.

У обох мовах існує низка фразеологізмів, у яких досліджуваний флоронім вживається в одному контексті з меронімами “thorn”/ “prickle”/ «колючка»/ «шун», як-от: “(there is) no rose without a thorn, no garden without its weeds” [3, с. 697]; “The sweetest Rose hath his prickel” [34, с. 428]; “But no

good without pains"; "no Roses without prickles" [34, с. 428], "No rose without a prickle" [26, с. 203]. Ці прислів'я ґрунтуються на персоніфікації та вербалізують думку, що бездоганих речей не існує, у всьому є негативні риси, пор. укр.: «Рози без колючок не буває» [3, с. 697; 14, с. 121]; «У кожної троянди є колючки» [9, с. 383; 16, с. 116]; «Нема рожі без терня» [7, с. 669]; «Нема бджоли без жала, а троянди без колючок» [9, с. 392]. В останній паремії троянда порівнюється з комахою на основі такої спільної властивості, як «колючість», «можливість себе захистити». В ірландському мовленні є приказка "the rose hides the briar" [36, с. 444], яка вербалізує думку, що гарний вигляд може приховувати жорстоку натуру. Думка, що зовнішність оманлива, втілена в українській приповідці «Рожана вулиця не все веде до города» [7, с. 48]. Ця паремія означає, що подружнє життя з гарною дівчиною не завжди призводить до сімейного щастя. Усі зазначені паремії засвідчують, що флоронім «троянда» / "rose" може отримувати пейоративну конотацію в обох мовах.

У прислів'ї арабського походження "Do not grieve that rose-trees have thorns, rather rejoice that thorny bushes bear roses" [34, с. 428] об'єктивується бінарна опозиція «оптимізм – песимізм», де меронім "thorn" асоціюється з чимось негативним, а флоронім "rose" – із чимось прекрасним. Ще одна східна паремія "He who plants thorns should not expect to gather roses" [34, с. 397] (варіант прислів'я «Що посієш, те й пожнеш») вербалізує причинно-наслідковий зв'язок «дія → результат». У приказці «Терплячість приносить троянди» [15, с. 197] досліджуваний флоронім вживається в переносному значенні. Флоронім «троянда» / "rose" містить сему «результат».

Фразеологізм "a rose between two thorns" [3, с. 825] містить флоронім "rose", який контекстуально позначає вродливу жінку, яка сидить між двома чоловіками [3, с. 825]. А приказка "A rose becomes more beautiful between two thorns" [9, с. 157] дослівно означає, що троянда стає красивішою між двох шипів [9, с. 157], де троянда, яка асоціюється з жінкою, отримує меліоративну конотацію, а шип, який позначає чоловіка, – пейоративну. В українському паремійному корпусі нами не виявлено фразеологізмів з опозицією «жінка – чоловік», яка би співвідносилась на основі партитивності так, як меронім «шип» належить до холоніма «троянда». Англійський фразеологізм "a rose without a thorn" [3, с. 825], позначає надзвичайну удачу, неймовірне щастя, виняткове явище [12, с. 643]. Зауважимо, що "A

Rose Without a Thorn" [31, с. 407] – епітет на позначення агоніма Діви Марії, який утворився в процесі антономазії (описового найменування особи [24, с. 29]). У християнській традиції Богородиця вважається незаплямованою першородним гріхом, як і троянда, у якої не було шипів, коли вона вперше виросла в раю. Вона набула своїх шипів (гріхів), коли була висаджена на Землю, уже після вигнання Адама та Єви з Едему. З одного боку, троянда представляє моральну недосконалість роду людського, а з іншого, – вона є прикладом невинності та добродетності, як "A Rose Without a Thorn" [31, с. 407]. Таким чином, позитивна конотованість аналізованого флороніма може репрезентувати частину опозиції «святість – гріховність».

У структурі англійської паремії "Truth and roses have thorns about them"; "Truth, like roses, have thorns about them" [9, с. 152] аксіономен «правда» відображає універсальні колективні уявлення про правду. У цій ФО правда порівнюється з трояндою, при цьому досліджуваний флоронім уживається в одному контексті з меронімом "thorn". Хоча про колючість правди в українських пареміях сказано багато, як-от: «(гірка) правда бачі ко́ле [23], проте подібної паремії з флоронімом «троянда» в українському фразеологічному корпусі не виявлено. У Біблії, «Книзі Мудрости Ісуса, сина Сираха» (24:14), аксіономен «мудрість» теж асоціюється з трояндою: «Мов та пальма в Ен-гаді, виросла я, мов у Єрихоні садженці трояндні, мов маслина ота на рівнині пишна, - виросла я, немов той явір» [19, с. 785].

Ще один приклад паремії з флоронімом "rose": "better be stung by a nettle than pricked by a rose" [3, с. 124]. Це прислів'я означає: «краще коли тобі завдає болю хтось, хто тобі не до вподоби, ніж той, кого ти любиш» [36, с. 446]. Загалом флоронім "rose" є позитивно конотованим, а "nettle" – негативно. Досліджуваний флоронім асоціюється з людиною, до якої у мовця приязне ставлення. У біблійних текстах чоловік порівнюється з трояндою, як-от: «Як троянди квіт весною, як лілея при джерелах водних, як парость ладан-дерева за літньої пори» [19, с. 809]. Цей уривок із «Книги Мудрости Ісуса, сина Сираха» (50:8) містить опис первосвященика Симона, сина Осії. У цій же книзі (39:13) благочесні віряни порівнюються з рожею: «Благочесні діти, слухайте мене й зростаєте, мов та рожка, посаджена над водою текучою» [19, с. 799].

Вірогідно, у результаті спостереження за світом флори й фауни в англійській мові виникла

приказка “*the sow loves bran better than roses*” [3, с. 878] (еквівалент паремії «кому що, а купці просо» [9, с. 389]), яка означає «кожному своє». Лексема “*roses*” вживається в денотативному значенні, а при перенесенні ситуації на світ людей досліджуваний флоронім набуває семи «нематеріальна окраса життя / цінність» і протиставляється «хлібу насущному / матеріальному». У цьому випадку компонент семантики флороніма “*roses*” є одним із засобів паремійної вербалізації бінарної опозиції «матеріальне – духовне». Еквівалента подібного прислів'я з флоронімом «*троянда*» в проаналізованому україномовному матеріалі не виявлено. Ще одна англійська приказка ґрунтується на спостереженні за дзиччанням комахи над трояндою й порівнянні її з поведінкою людини: “*hummed (the tune) like a bumbler in a rose bush*” [36, с. 450]. Флоронім “*rose*” є меронімом по відношенню до холоніма “*rose bush*” і вживається в прямому значенні. У паремії йдеться про службу священника в церкві, а вживання цієї приказки обмежується теренами англійського графства Нортумберленд.

Ідіома “*come up roses*” [27, с. 1172] означає «відсутність проблем», а приказка “*everything's / it's coming up roses*” [28, с. 289] вербалізує думку, що ситуація розвивається якнайкраще. Отже, флоронім “*rose*” містить сему «успіх». Поетичний вираз із меронімом “*crumpled rose-leaf*” означає «невелика, незначна неприємність» [3, с. 248], «прикрість посеред щастя» [36, с. 784]. Для англійського флороніма характерними є семи «легке життя», «слава», коли він уживається в структурі фразеологізму “*path of roses (path strewn with roses)*” [3, с. 750]. Паремізований вислів “*roses, roses all the way*” [33, с. 247] запозичений із вірша Р. Браунінга “*The Patriot*” (1855), де автор описує, як люди вшановують героя, устеляють його шлях трояндами. Семи «заслужена нагорода», «щастя», «успіх, визнання» прослідковуються у семантиці флороніма “*rose*” у цьому контексті. Ще у Давній Греції троянди кидали до ніг переможців [8, с. 812].

У просторічному варіанті англійської мови функціонує ідіома з досліджуваним флоронімом “*be not all roses*” [27, с. 1172], яка перекладається як «не все гаразд» [3, с. 698], а флоронім “*rose*” містить сему «щось приємне». Аналізований флоронім має ту саму сему, коли слугує частиною фразеологізму “*to gather life's roses (to gather roses)*” [3, с. 370]. Сама ж ідіома означає «зривати квіти насолоди». Подібна думка об'єктивована в пареміях “*Gather your rosebuds while you may*”

[14, с.69]; “*Gather ye rosebuds while the may, let not the grass grow under thy feet, and never look a gift horse in the mouth*” [34, с. 211], в яких досліджуваний флоронім разом із семами «насолада», «удача» містить сему «своєчасність». Рідковживаний фразеологізм “*rosebud mouth*” [25] позначає рот, який формою нагадує пуп'янок троянди. Крім того, флоронім “*Rosebud*” [31, с. 406] слугує символом, який нагадує людині про її молодість та несправджені мрії [31, с. 406]. Флоронім «*пуп'янок троянди*» не вживається в українських фразеологізмах із подібним контекстуальним значенням і не має такого символічного наповнення.

Англійський вираз “*a bed of roses*” [27, с. 99; 20, с. 27], імовірно, виник через звичай багатіїв у стародавньому Римі усипати свої ложа пелюстками троянд [3, с. 83]. Цей фразеологізм означає «щасливе, безтурботне життя» чи «ситуацію легкості й безтурботності» та вживається у заперечних реченнях, як-от: “*sth is no bed of roses (sth is not a bed of roses)*” [28, с. 22]. Ця ідіома вживається для позначення важкої, неприємної ситуації. Прислів'я “*Life is not a bed of roses*” [3, с. 608; 9, с. 119] вербалізує думку про важкість життя, а флоронім “*roses*” містить сему «легкість», тоді як ідіома “*bed of thorns*” [36, с. 784] позначає ситуацію гострого занепокоєння. Фразеологізм “*(to) live in a bed of roses*” [3, с. 301] має значення «розкошувати, жити на широку ногу, як сир у маслі» [3, с. 301]. У прислів'ях “*lie young on roses, old on thorns*” [36, с. 784]; “*If you lie upon roses when young, you'll lie upon thorns when old*” [35, с. 31] об'єктивоване спостереження, що розкіш у молодості призводить до бідності в старості. Із падінням Риму троянда стала символом розкоші й розпусти [8, с. 813]. У внутрішній формі цих фразеологізмів простежуються такі бінарні опозиції, як «багатство – бідність», «молодість – старість», та причиновий зв'язок «марнотратність → бідність», а семантичні складники досліджуваного флороніма слугують основою для об'єктивації цих бінарних опозицій. Отже, в англійській мові флоронім “*rose*” містить сему «розкіш, легкість, безтурботність».

В українському світосприйнятті червона троянда здавна виступає традиційним символом кохання [8, с. 863]. Прикметно, що вираз “*moonlight-and-roses*” [36, с. 422] позначає надзвичайну сентиментальність чи романтизм, його часто вживають у заперечних конструкціях, коли наголошують на труднощах у романтичних стосунках [32]. Отже, в англійській мові досліджуваний флоронім може містити сему «романтичне кохання». Англійський

фразеологізм “*Strike with a feather and stab with a rose*” [36, с. 473] означає «карати жартома, завдати символічного покарання». З позиції прагматики таку паремію вживають на позначення флірту, оскільки пір’їною не можна відчутно завдати болю, як і трояндою не можна заколотити. Флоронім “*rose*” вживається в денотативному значенні. В українській мові така жартівлива приказка з флоронімом «*троянда*» не прослідковується.

Сема «запах» є однією з домінантних у семантичній структурі флороніма “*rose*”, напр.: “*smell like a rose*” (AmE) [36, с. 783]. Цей компаратив має значення «бути невинним». Англійські просторічні фразеологізми “*come up smelling of roses*” (BrE), “*come out smelling like roses*” (AmE) [27, с. 1172; 28, с. 289] означають «зберегти репутацію та уникнути покарання», «вийти сухим з води». Значення стає зрозумілішим із повної форми приказки, пор.: “*fall in a dung-heap (or the shit) and come up roses*” [33, с. 268]. Низка англійських ФО із досліджуваним флоронімом “*smell the roses*” [32], “*take time to smell the roses*” [27, с. 1411], “*stop and smell the roses*” [32] об’єктивують думку про те, що життям слід насолоджуватись. Флоронім вживається у прямому й переносному значенні, а сема «насолада» є домінантною складовою частиною його семантики.

Жартівливий просторічний англійський фразеологізм “(to) *betray the pot to the roses*” [3, с. 604] означає «розбавкати, роздзвонити секрет, таємницю, проговоритися» [3, с. 604]. Справді, у побутовій свідомості англійців троянда асоціюється з таємницею. Ця асоціація втілюється в ідіомі “*under the rose*” [2, с. 271], яка має значення «по секрету, нишком, таємно, потайки» і походить від латинського “*sub rosa*” [3, с. 1049]. Троянда була символом мовчання у стародавньому Римі [3, с. 978]. До 19 ст. фраза “*sub rosa*” набула вжитку в галузі юриспруденції, позначаючи конфіденційність між адвокатом та підзахисним, позаяк за обопільної згоди зустріч між ними відбувалася “*sub rosa*”, тому жодних записів сказаного не велося [31, с. 448]. Прикметно, що значення фразеологізму “*born under the rose*” [3, с. 152] – «незаконнонароджений, народжений поза шлюбом» [2, с. 271]. Отже, флоронім “*rose*” у зазначених прикладах має семи «таємниця» й «мовчання». Таке символічне значення не притаманне українському флороніму «*троянда*».

Ідіома “*blue rose*” [3, с. 149] означає «щось недосяжне, неможливе» [13, с. 275] і є універсальним символом, адже не селекціонованих садівниками квітів троянди з таким забарвленням у

природі не існує. Досліджуваний флоронім поєднується з атрибутом “*rare*” у компаративі “*rare as a blue rose*” [36, с. 783] і позначає щось дуже рідкісне, неймовірне.

Троянда має символічне значення для англійців, адже п’ятипелюсткова троянда – національна емблема Англії [4, с. 154]. Це значення втілене в культурній реалії “*the Land of the rose*” [3, с. 586], адже саме так іменують Англію. Історична реалія, пов’язана з Великобританією, – *the wars of (the) Roses* [3, с. 992; 2, с. 270] – війна Червоної й Білої троянд, яка відбулась у XV ст. *The Wars of the Roses* [27, с. 1502] – період громадянської війни в Англії (1455–85), спричинений двома гілками королівської родини, які воювали за престол [27, с. 1502]. Сім’я Ланкастерів своєю емблемою мала *Red Rose* [2, с. 270] – червону троянду, а емблемою династії Йорків була біла троянда – *White Rose* [2, с. 270]. Війна закінчилась перемогою клану Ланкастерів, після чого сім’ї скріпили союз шлюбними узами своїх нащадків, що припинило ворожнечу й зумовило появу емблеми *Tudor Rose* [30] (герба Тюдорів), який з’явився шляхом накладання білої троянди на червону [4, с. 155]. Очевидно, події цього історичного періоду вербалізовані у такому прислів’ї: “*In Henry was the union of the roses, in James of the kingdoms*” [34, с. 369]. Флоронім “*roses*” – символ, який позначає найвпливовішу родину того часу – Ланкастерів та Йорків.

Цікавою є біблійна алюзія “*Rose of Sharon*” [31, с. 406] – невстановлена квітка, чия краса репрезентує любов та вживається для опису Ісуса Христа. Образ шаронської троянди трапляється у біблійній «Пісні Пісень Соломона» (2:1), де наречена говорить: “*I am the rose of Sharon, and the lily of the valleys*”, пор. з укр. перекладом цього фрагмента: «*Я – нарцис шаронський, лілея на долині*» [19, с. 740]. Цю квітку орієнтовно ідентифікують як осінній крокус, асфодель, тюльпан чи нарцис, вона процвітала на рівнині Шарон – родючому місці на узбережжі давньої Палестини [31, с. 406].

“*Tokio Rose*” [31, с. 471] – символ жінки, яка зрадила свою країну. Це алюзія на Іву Ікуко Тогорі Д’Акіно, жінку японського походження, яка народилась у Лос-Анджелесі й під час Другої світової війни поширювала японські пропагандистські радіопередачі англійською мовою з метою деморалізації військ союзників та їхніх сімей, підкреслюючи труднощі військового часу та військові втрати. Згодом вона була заарештована та ув’язнена за державну зраду.

У 17 ст. різнобічну символіку троянди використовував таємний релігійно-містичний орден

розенкрейцерів. Історична реалія *the Rosicrucians* [27, с. 1172] містить флоронім “*rose*”, оскільки представники ордену використовували емблему – хрест із трояндою в центрі [4, с. 153].

В англійському дитячому фольклорі знаходимо гру “*Ring a ring o’ roses*” (BrE), “*Ring-around-the-rosy*” (AmE) [27, с. 1160]. Флоронім “*rose*” органічно вплетений у структуру назви гри. Бавлячись, діти водили хоровод, співаючи пісню, де згадана назва була першим рядком. Досліджуваний флоронім вживається в денотативному значенні.

Фразеологізм “*rose water*” [27, с. 1172] (у прямому значенні – «трояндова вода») може вживатись як термін у парфумерії. А в переносному значенні цей же фразеологізм означає «компліменти, удавана сентиментальність» [3, с. 825], «лагідні слова та добрі вчинки» [36 с. 618]. Паремії, що мають у структурі досліджуваний флоронім та походять із часів Великої французької революції, напр.: “*Revolutions are not made with rose water*” [34, с. 420], “*You cannot make revolutions with rosewater, or omelettes without breaking eggs*” [34, с. 421], означають «під час революцій немає місця сентиментальності». Про людину з жорстким характером говорять: “*He was not made with rose-water*” [36, с. 618]. Отже, троянда асоціюється зі слабкістю й сентиментальністю в англійській мові. Однак такі асоціації непритаманні образу троянди в українській мові.

Поява політичного терміна “*Трояндова революція*”; “*Революція троянд*” [18, с. 617] спричинена мирною революцією у Грузії, внаслідок якої у 2003 році президент Едуард Шеварднадзе був змушений піти у відставку. Квіти, зокрема троянди, стали універсальним символом мирних революцій.

Фразеологізм “*rose garden strategy*” [36, с. 783] вживається в американському суспільстві з 1977 року. Він означає відмову очільника країни обговорювати внутрішні проблеми під час міжнародних криз, підкреслює те, що президент відмовляється виходити з саду Білого Дому. “*Rose garden strategy*” позначає політику замовчування внутрішніх проблем президентом. Флоронім “*rose*” в поєднанні з лексемою “*garden*” є алюзією на Едемський сад.

Термін “*rose window*” [27, с. 1172] використовується в архітектурі. Цей термін вживається на позначення круглого декоративного вітражного вікна в церкві, яке формою нагадує квітку [27, с. 1172]. Ще один архітектурний термін – “*rosette*” [27, с. 1172], «розетка» – архітектурна прикраса готичних вікон або вікно у вигляді кола

з лініями, що радіально розходяться від центра [22], теж утворився через зовнішню подібність «розетки» з квіткою. Український морський термін «*Рóза вітрив*» – це графічне зображення повторюваності напрямів і величин сили вітру в певній точці земної поверхні за певний час [22] (еквівалент англійського терміна “*flower of the winds*”) [1].

Англійські застарілі евфемістичні вирази “*pick a rose*” [36, с. 783] та “*pluck a rose*” [32] означають «відійти, щоб здійснити уринацію». Цей вираз вживали жінки, коли вибачались перед компанією, щоб піти у вбиральню. Флоронім “*rose*” вживається в прямому й переносному значенні. Такі евфемістичні вирази із досліджуваним флоронімом не прослідковуються в українській мові.

Висновки та пропозиції. Колективні уявлення носіїв англійської й української мов, вербалізовані у фразеологізмах, характеризуються реалізацією таких спільних сем флороніма «*троянда*» / “*rose*”: «краса», «рум’янець», «здоров’я», «нетривалість краси», «оманлива зовнішність» та «сором». У обох мовах для досліджуваних флоронімів характерними є компоненти семантики «червона», «гарна», «мила», «приємна», «колюча». Крім цього, досліджуваний флоронім містить семи «справжність, автентичність», «оптимізм», «сентиментальність», «інфантильність», «результат» у двох мовах. Елементи семантики аналізованого флороніма можуть слугувати основою для об’єктивації бінарної опозиції «чоловік – жінка» в обох мовах. *Троянда* є символом мирних революцій, тоді як *blue rose* / *блакитна троянда* є символом неможливого, недосяжного. Досліджуваний флоронім зумовив появу низки термінів у різних галузях знань як в англійській, так і в українській мові.

Для англійців *троянда* є символом їхньої Батьківщини, відобразилося в емблематиці й зумовило виникнення низки культурно-історичних та суспільно-політичних реалій. Семи «свіжість», «аромат/ пахощі» аналізованого флороніма є експліцитними в англійській мові, тоді як в українській мові «запах» є імпліцитним компонентом семантики флороніма «*троянда*». Атрибути флороніма “*rose*” “*sweet*”, “*fresh*”, “*welcome*”, “*rare*” відобразилися у низці компаративних фразеологізмів. Семи «бажаність», «втрата новизни», «удавана сентиментальність», «сила духу», «мужність» флороніма “*rose*” притаманні лише англійській фразеології. Давнє походження мають такі семи флороніма “*rose*”, як «таємниця», «мовчання», «народження поза шлюбом». В англій-

ській мові фразеологічно вербалізовані конотативні семантичні складники флороніма “*rose*” можуть слугувати основою для об’єктивації таких опозицій, як «жінка-троянда – чоловік-шип», «оптимізм – песимізм», «святість – гріховність», «багатство – бідність», «добра – погана» щодо жінки, «матеріальне – духовне». Семантичні складники флороніма “*rose*” є також основою для реалізації причинно-наслідкових зв’язків «дія → результат», «марнотратність → бідність». Семи «удача», «успіх», «щастя», «відсутність проблем», «виняткове явище», «легкість», «насолода», «своєчасність», «втіхи життя, «щасливе і безтурботне життя», «життя у розкоші» є невід’ємними компонентами семантики досліджуваного флороніма в англійській мові. Крім цього, флоронім “*rose*” у свідомості англомовців асоціюється зі славою, правдою, романтичним коханням, позна-

час кохану людину та збереження репутації. Для носіїв англійської мови *Троянда без шипів* є епітетом до Богородиці, біла *троянда* – символом цнотливості, невинності, незайманості, а пуп’янок *троянди* символізує несправджені мрії.

В українській побутовій свідомості червона *троянда* – символ дівочої краси й чистоти. Досліджуваний флоронім містить сему «прекрасне у звичайному» та поєднується з атрибутом «гожа» в українській фразеології. За умови щасливого сімейного життя *троянда* позначає щасливу, гарну, квітучу жінку та протиставляється нещасній, швидко постарілій бабі у свідомості українців. Компоненти семантики досліджуваного флороніма є частиною таких бінарних опозицій, як «здоров’я – недуга» та «добрий – поганий» щодо чоловіка й жінки. Вбачаємо перспективним подальше дослідження флороніма «*мак*».

Список літератури:

1. Англо-русский словарь цитат, пословиц, поговорок и идиом. URL: http://aphorisms_en_ru.academic.ru/.
2. Англо-український словник : у 2 т. Близько 120000 слів/ уклад М. Балла. Київ : Освіта, 1996. Т. 2. 712 с.
3. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Баранцев. 3-тє вид., стер. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2006. 1056 с.
4. Вовк О. Енциклопедія знаків і символів. Москва : Вече, 2006. 528 с.
5. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упоряд. і пояснив І. Франко. 2-е видання. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. Т. 1. 832 с.
6. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упоряд. і пояснив І. Франко. 2-е видання. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. Т. 2. 818 с.
7. Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упоряд. і пояснив І. Франко. 2-е видання. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. Т. 3. 699 с.
8. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
9. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів’я та приказки : посіб. для студ. та викладачів вищ. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2004. 416 с.
10. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. URL: http://ukrlit.org/slovnuk/zhaivoronok_znaku_ukrainskoi_etrnokultury.
11. Коцюба З. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проwerbбiальному просторі (від універсального до національного) : монографія. Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2010. 472 с.
12. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1984. 942 с.
13. Купер Дж. Энциклопедия символов. Серия «Символы». Кн. IV. Москва : Ассоциация духовного единения «Золотой Век», 1995. 411 с.
14. Кусковская С. Сборник английских пословиц и поговорок. Минск : Выш. шк., 1987. 255 с.
15. Прислів’я та приказки: взаємини між людьми / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1991. 440 с.
16. Прислів’я та приказки: природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1989. 480 с.
17. Прислів’я та приказки: людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1990. 528 с.
18. Політологічний енциклопедичний словник / уклад. Л. Герасіна, В. Погрібна, І. Поліщук та ін. ; за ред. М. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.
19. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies. 1992. 50M. 1070+352 с.
20. Словарь американских идиом: 8000 единиц / А. Маккей та ін. Санкт-Петербург : Издательство «Лань», 1997 464с.

21. Словник епітетів української мов / С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт ; за ред. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 1998. 431 с.
22. Словник української мови : в 11 т. URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.
23. Словники України on-line : Український лінгвістичний портал. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.
24. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. Енцикл.», 2004. 824 с.
25. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com>.
26. Dent R. W. Shakespeare's Proverbial Language: An Index. Berkeley : University of California Press., 1981. 289 p.
27. Longman Dictionary of English Language and Culture 6th impression. Longman : Pearson Education Ltd, 2003. 1568 p.
28. Longman Idioms Dictionary. Edinburgh : Longman, 1998. 398 p.
29. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English/ 5th ed./ Ed. by Jonathan Crowther. Oxford : Oxford Univ. Press, 1995. 1428 p.
30. Oxford Learner's Dictionaries. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
31. The Facts On File Dictionary of Allusions/ by Martin H. Manser. New York, 2009. 532p.
32. The Free Dictionary by Farlex. Farlex Dictionary of Idioms. 2015. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com/>.
33. The Oxford Dictionary of Idioms /2nd ed./ Ed. by Judith Siefring. Oxford : Oxford Univ. Press, 2004. 352 p.
34. The Oxford Dictionary of English Proverbs/ 5th ed. / Ed. by Jennifer Speake. Oxford : Oxford Univ. Press, 2008. 625 p.
35. The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / Ed. by R. Fergusson & J. Law. Penguin Books, 2000. 365 p.
36. Thesaurus of traditional English metaphors/ 2nd ed./ P. Wilkinson. London : Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2006. 2009 p.

Cherniavska A. V. PHRASEOLOGICAL OBJECTIVATION OF THE COMMON CONCEPT OF THE ROSE IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

The given article is an attempt to examine the semantics of the floronym «троянда» / “rose” on the basis of phraseologisms of the Ukrainian and English languages. The denotative, connotative and symbolical meaning of the given floronym is characterised. Common and specific features of the analysed floronym semantics are singled out in both languages. As a result, we can assert that the common concept of English speakers as well as Ukrainian native speakers, embodied in idioms and paroemias under study, has a range of common semantic components, such as: “beauty”, “blush”, “health”, “short duration of beauty”, “deceptive appearance”, “shame”, “authenticity”, “optimism”, “sentimentality”, “infantilism”, “result”. These components can serve as a basis for objectivation of binary oppositions “man – woman”, “good – bad”. In the Ukrainian language the seme “smell” is an implicit component, whereas in English the semes “freshness”, “fragrance / aroma” are explicit semantic components of the analysed floronym. Such semes as “desirability”, “loss of novelty”, “feigned sentimentality”, “fortitude”, “courage”, “luck, success, happiness, absence of problems, unique phenomenon”, “lightness, pleasure, timeliness”, “life’s pleasure, happy untroubled life, prosperous life”, “secret”, “silence”, “birth out of wedlock” are characteristic of the English phraseologically verbalized floronym solely. The semantic components of the floronym rose can serve as a basis for objectivation of the following oppositions: “woman-rose – man-thorn”, “optimism – pessimism”, “holiness – sinfulness”, “wealth – poverty”, “material – spiritual” and cause-effect relationship “action → result”. In the Ukrainian language the analysed floronym denotes a happy, blooming woman and serves as a symbol of girl’s chastity. Semantic components of the floronym «троянда» are a part of a binary opposition “health – illness” in the Ukrainian phraseology.

Key words: floronym “rose”, semantics, idioms, paroemias, symbolical meaning.